

УДК 343.983

ОЗБРОЄНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ: РОЛЬ СУДОВОЇ БАЛІСТИКИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ БАНДИТИЗМУ

М. В. КОСТЕНКО,

канд. юрид. наук, доц.,
доцент кафедри криміналістики,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Проаналізовано проблему озброєності як ознаку злочинної організації. Розглянуто проблемні питання законодавства та практики застосування зброї при вчиненні злочинів організованими злочинними групами корисливо-насильницької спрямованості. Визначено шляхи і напрямки подолання зазначених проблем в сфері судової балістики.

Ключові слова: організована злочинність, організовані злочинні групи, бандитизм, судова балістика, озброєність, зброя.

Криміналістика, як майже і всі юридичні та соціальні науки, зароджується, існує та розвивається в тісному та безпосередньому взаємозв'язку як з іншими науками, так і з різного роду галузями права. З огляду на це неможливо заперечувати той факт, що явище організованої злочинності в цілому, так і у формі банди зокрема, в науково-дослідницькому сенсі знаходиться на перетині наук, галузей права та навчальних дисциплін.

Так, банда може бути досліджена кримінологією (як форма об'єднання злочинців) [1], наукою кримінального права (як різновид злочинної організації), наукою кримінального процесу (як різновид злочинної організації з подальшими особливостями кваліфікації, що мають процесуальне значення) тощо.

Основним законодавчим підґрунтям, що встановлює правове регулювання цього інституту, є Кримінальний кодекс України (статті 26–31, 255, 257) [2] та Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [3], постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про бандитизм» від 07.07.1995 р. № 9 [4], «Про практику

розгляду судами справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23.12.2005 р. № 13 [5] та ін. Саме остання постанова певним чином на законодавчому рівні розкриває криміналістичний аспект дослідження цього явища.

Так, відповідно до п. 18 даної постанови, обов'язковою ознакою банди є озброєність учасників або хоча б одного з них (в останньому випадку інші учасники мають знати про це й усвідомлювати можливість застосування зброї під час нападів) [5]. Водночас у п. 19, у свою чергу, деталізується, що організацією озброєної банди належить визнавати створення як організованої групи чи злочинної організації, що вже озброєні, але які ще не вчинили нападів, так і таких стійких об'єднань, які, щоб дістати зброю, вчиняють напади на військовослужбовців, працівників правоохоронних органів тощо. Уже в момент нападу з метою заволодіння зброєю ці об'єднання стають бандою, оскільки в такий спосіб її члени озброюються. Відповідно до п. 20 зазначеної постанови, у випадках, коли для вирішення питання про належність відповідних предметів до зброї, а також питання про їх придатність до використання за цільовим призначенням потрібні спеціальні знання, у справі необхідно призначати експертизу, яку слід проводити у відповідних експертних установах [5].

Відповідно до зазначеної норми, можливо констатувати, що озброєність є обов'язковою ознакою банди. Водночас судова балістика [6, с. 55], як галузь криміналістичної техніки, вивчає ознаки вогнепальної зброї та боєприпасів, закономірності виникнення слідів їх застосування, розробляє засоби й методи збирання і дослідження таких слідів для встановлення певних обставин розслідуваних злочинів, а також рекомендації щодо запобігання злочинам, пов'язаним із вогнепальною зброєю. Саме цим пояснюється можливість вивчення такого явища, як озброєна злочинна організація крізь криміналістичну призму.

Актуальність даної теми полягає у стрімкому розвитку офіційного та «чорного» ринків зброї, їх видів, засобів та способів виготовлення чи збуту, і, на жаль, у соціально-економіко-політичній ситуації, що склалася в Україні

впродовж останнього року й певним чином сприяє розповсюдженню зброї «поза законом».

У контексті даної теми слід зауважити, що у багатьох законодавчих системах країн світу існує закон «Про зброю», наприклад, у РФ [7]. На сьогодні ж в Україні відсутнє законодавче регулювання подібних відносин на рівні закону. Регулювання відносин щодо законного обороту зброї в Україні здійснюється відповідно до наказу МВС України від 21.08.1998 р. № 622, яким затверджено Інструкцію про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів [8].

Незважаючи на існуюче законодавче регулювання та достатньо широкий досвід судової балістики неможливо заперечувати наявність певної кількості дискусійних або не вирішених питань.

По-перше, слід зауважити, що доктринально судова балістика займається дослідженням вогнепальної зброї. На сьогодні такий підхід не є повним, оскільки, з урахуванням стрімкого розвитку ринку зброї та її різних видів, на практиці правозастосувачі та криміналісти-експерти можуть мати справу не тільки з вогнепальною зброєю в її класичному розумінні, а й з пристроями, конструктивно схожими на неї, з пневматичною зброєю, спеціальними пристроями тощо. Таким чином, визначення судової балістики та предметів її дослідження вимагає відповідного розширення.

По-друге, питання щодо стрімкого розвитку ринку зброї в Україні вимагає більшої конкретизації. Так, протягом останніх 15 років ринкові відносини змінили вітчизняний цивільний ринок зброї. Окрім відомих ще з радянських часів гладкоствольних чи нарізних зразків мисливської зброї з'явився новий вид зброї, який, за певних вимог, може бути придбаний цивільним населенням – травматична зброя. Слід зауважити, що термін

«травматична зброя» фактично відсутній у вітчизняному законодавстві, й мовою норми права цей вид зброї визначається як «пристрій вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими або аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії» [8]. Прикладами такої зброї є травматичні аналоги вогнепальної зброї марки «Форт»: «Форт-14Р», «Форт-12Р», «Форт-17Р» тощо. Щодо «криміналістичного інтересу» до цього виду зброї слід зауважити, що куля для патронів, призначених до застосування в такому виді зброї, виготовляється з м'яких матеріалів (переважно гуми), що практично повністю унеможливає криміналістичну ідентифікацію, а саме експертні відповіді на питання: «чи складала зазначені куля та гільза один цілий патрон раніше?», «з якої моделі зброї був відстріляний патрон, частиною якого була ця куля?». Слід зауважити, що у випадку відстрілу патрону з «травматичного револьверу» на місці події буде відсутня і гільза, що ще більше ускладняє роботу з огляду місця події та криміналістичної ідентифікації зброї, яка застосовувалась при скоєнні злочину.

Виходячи з цього можна дійти висновку, що як «зброя для бандитизму» такий вид зброї є більш «пристосованим», оскільки, відповідно до його специфіки, суттєво ускладнена можливість його ідентифікації, що надає членам банди можливість його подальшого використання. Крім того, цей вид зброї в Україні є обмежено обороноздатним засобом, тобто може бути придбаний особами при виконанні відповідних умов дозвільної системи. Факт наявності такого виду зброї у цивільного населення полегшує можливість заволодіння нею особами зі злочинних організацій шляхом викрадення, чи, навіть, законного придбання. З іншого боку, зазначені пристрої підлягають обов'язковій криміналістичній реєстрації шляхом контрольного відстрілу та надавання куль до відповідних гільзотек, що є «недоліком» для використання їх у злочинних організаціях.

Крім наведених вище «пристроїв» суттєві складнощі для криміналістичної ідентифікації та реєстрації становить пневматична зброя та пристрої, конструктивно схожі на неї. Так, відповідно до інструкції,

затвердженої наказом МВС № 622, до пневматичної зброї належать пістолети, револьвери, гвинтівки калібру понад 4.5 мм і швидкістю польоту кулі понад 100 м/с, в яких снаряд (куля) приводиться в рух за рахунок стиснених газів. Прикладами такої зброї є гвинтівки FX Typhoon 5.5, CZ 200 S FS 5.5, BSA Scorpion Tactical 6.35, Эдган «Матадор» 6.35, Эдган «Морана» 6.35 та їм подібні. Більшість такої зброї виконуються у калібрах 5.5 або 6.35 мм, з системою РСР (куля приводиться в рух завдяки частковому стравленню повітря з резервуару високого тиску) та за схемою «булпап» (завдяки якій довжина ствола фактично дорівнює довжині самої гвинтівки, що суттєво позитивно впливає на компактність та кучність). Велика кількість зразків такої зброї знаходиться поза офіційною реєстрацією у відповідних органах МВС України, що певним чином обумовлено станом вітчизняного законодавства. Враховуючи наявність різних калібрів, високу швидкість польоту кулі, тихий звук пострілу (на відміну від вогнепальних аналогів), відсутність відстрілу гільзи на місці пострілу, компактні розміри та інші тактико-технічні характеристики, така зброя може використовуватися членами злочинних організацій, в тому числі при скоєнні вбивств на замовлення.

Подібні характеристики (відсутність чіткого законодавчого регулювання, близькі до вогнепальних зразків тактико-технічні характеристики, складність криміналістичної ідентифікації, можливість перероблення для пострілу патронами для вогнепальної зброї тощо) властиві також зброї під патрон «Флобера» та стартові пістолети. Як приклад можна зазначити Zoraki-914, Zoraki-925, Alfa-440 та ін. На відміну від зазначених вище «пристроїв...» та пневматичної зброї вони характеризуються відносно невеликою вартістю (в межах 1200-3000 грн) та можливістю вільного придбання на більшості ринків та в магазинах зброї. Цей факт свідчить про те, що такою зброєю можна озброїти фактично всіх членів злочинної організації незалежно від її чисельності та, фактично, на законних умовах. Неможливо заперечувати, що в тому стані, в якому вона наявна для офіційного продажу на території України, такі зразки за своїми тактико-технічними характеристиками значно

поступаються всьому зазначеному вище, але мають ідентичний (якщо не повністю повторюючий) зовнішній вигляд, вагу, звук та процес пострілу. Такою зброєю можуть бути озброєні «найнижчі» структурні члени-елементи злочинної організації для скоєння розбоїв, грабежів, залякування осіб тощо.

По-третє, окрім нових видів зброї, суттєво змінилися способи її збуту, придбання, доставки та перевезення. Сучасна злочинність активно використовує можливості мережі Інтернет для пошуку та придбання практично будь-яких моделей зброї, Інтернет-банкінг – для сплати її вартості, та служби кур'єрської доставки – для перевезення. Така практика, на жаль, здійснюється вітчизняною організованою злочинністю не тільки відносно зброї, а й багатьох інших предметів злочинів [9]. З огляду на це криміналістична техніка також має розвиватися відповідно до сучасних течій у злочинності, приділяючи суттєву увагу техніці для криміналістичної ідентифікації персональних комп'ютерів, планшетів, смартфонів чи інших пристроїв, що забезпечують доступ до мережі Інтернет, та осіб, які користуються ними. Останнє стає можливим завдяки, наприклад, ідентифікації «електронного почерку» особи, що друкує текст на комп'ютері.

Крім наведених вище факторів, неможливо не брати до уваги, що, відповідно до п. 20 постанови Пленуму ВСУ «Про практику розгляду кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23.12.2005 р. № 13 [5], банда може бути озброєна й гладкоствольною зброєю. Саме тому при розслідуванні подібних злочинів велику роль відіграє якість експертного дослідження та криміналістичної ідентифікації зброї, патронів до неї, їх частин тощо.

Підбиваючи підсумки, слід наголосити, що, по-перше, на теоретичному рівні вимагає розширення доктринального підходу до самого розуміння та дефініції судової балістики.

По-друге, незважаючи на достатньо глибокі здобутки криміналістики в галузі судової балістики, наразі існує певний перелік невирішених практичних завдань, пов'язаних з криміналістичною ідентифікацією та реєстрацією нових

видів зброї [10].

По-третє, неможливо не звернути увагу на необхідність вдосконалення криміналістичної техніки при розслідуванні злочинів, скоєних за допомогою всесвітньої мережі Інтернет.

По-четверте, всі наведені вище проблеми неможливо вирішити виключно шляхом наукових здобутків криміналістичної техніки та тактики, для цього вимагаються відповідні зміни в законодавстві різних галузей права, насамперед адміністративного, кримінального тощо.

На нашу думку, всі розглянуті вище проблемні питання та запропоновані варіанти їх вирішення не допоможуть вирішити проблему організованої злочинності в цілому, але певним чином ускладнять можливість набуття злочинним організаціям ознаки озброєності, або, щонайменше, покращить та прискорить процес криміналістичної ідентифікації при розслідуванні зазначених злочинів.

Список літератури:

1. Голина В. В. Бандитизм в Україні: криминологическая характеристика и проблема предупреждения / В. В. Голина // Государство и право. – 2007. – № 7. – С. 72–79.
2. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 05.03.2009 р.) // Закони та законодавчі акти. – Х. : ТОВ «Одісей», 2009. – 248 с.
3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.
4. Про судову практику в справах про бандитизм : постанова Пленуму Верхов. Суду України від 07.07.1995 р. № 9 // Постанови Пленуму Верховного Суду України (1963 – 2000) : у 2 т. / упоряд. М. П. Селіванов [та ін.] ; заг. ред. В. Ф. Бойко ; Верховний Суд України. – К. : А.С.К., 2000. – Т. 2: Роз'яснення Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах ; Постанови Пленуму Верховного Суду України з організаційних питань. – 2000. – 423 с.
5. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : постанова Пленуму Верхов. Суду України від 23.12.2005 р. № 13 // Вісник Верхов. Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.
6. Настільна книга слідчого : [наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів] / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 728 с.
7. Об оружии : Федеральный закон от 13.12.1996 № 150 // Собрание законодательства РФ. – 16.12.1996. – № 51. – Ст. 5681.
8. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ МВС

України від 21.08.1998 р. № 622 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 42. – С. 107.

9. Біленчук П. Д. Комп'ютерна злочинність : навч. посіб. / П. Д. Біленчук, Б. В. Романюк, В. С. Цимбалюк та ін. – К. : Атіка, 2002. – 240 с.

10. Яровенко В. В. Проблемы криминалистического исследования оружия [Электронный ресурс] / В. В. Яровенко, О. В. Полещук, Т. В. Яровенко. – Режим доступа : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/the-modern-view-of-jurisprudence-c112/11895-c112-026>.

Костенко М. В. Вооруженность как признак преступной организации: роль судебной баллистики при расследовании бандитизма.

Проанализирована проблема вооруженности как признак преступной организации. Рассмотрены проблемные вопросы законодательства и практики применения оружия при совершении преступлений организованными преступными группами корыстно-насильственной направленности. Определяются пути и направления преодоления указанных проблем в сфере судебной баллистики.

Ключевые слова: организованная преступность, организованные преступные группы, бандитизм, судебная баллистика, вооруженность, оружие.

Kostenko M. V. An armament as a sign of criminal organizations: the role of judicial ballistics at investigation of banditry.

The article deals with armament as a sign of a criminal organization. Discusses the problematic issues of law and practice the use of weapons in the commission of crimes by organized criminal groups selfish and violent direction. Determined route and directions to overcome these problems in the judicial ballistics.

Key words: organized crime, organized crime groups, banditry, forensic ballistics, armament, weapons.

